
07.05.09

**ENSEMBLE
EXPLORATIONS**

SCHUBERT / BOCCHERINI

—
KAMERMUZIEKZAAL - 20.00

19.15 Inleiding door Jan Christiaens

CONCERTGEBOUW

BIO

In 1997 realiseerde Roel Dieltiens samen met enkele topmusici een cd-opname met cellomuziek van de onbekende componist Auguste Francomme. Hoewel de naam van deze groep, Ensemble Explorations, oorspronkelijk slechts voor die ene opname was bedoeld, doken er al gauw andere projecten op. Aan de hand van intensieve werksessies leggen de musici zich toe op bekend en minder bekend repertoire. Daarbij komen ze bewust los van de macht der gewoonte. Partituren, componisten en stijlperiodes worden (her)ontdekt en onderzocht. Binnen dit kader is de keuze voor historische instrumenten logisch en evident. Ensemble Explorations treedt regelmatig op in België en in het buitenland, en is tijdens het seizoen 0809 *Friend in Music* van het Concertgebouw.

UITVOERDERS

viool

CHRISTINE BUSCH

MARGARETE ADORF

altviool

RICHARD WOLFE

cello

GEERT DE BIÈVRE

ROEL DIELTIENS

PROGRAMMA

Luigi Boccherini (1743-1805)

Fuga quarta in Es G.73 voor twee celli

Fuga quinta in A G.73 voor twee celli

Fuga sesta in E G.73 voor twee celli

Luigi Boccherini,

Sonate nr. 6 in A G.4

- Adagio
- Allegro Moderato
- Menueto

— Pauze —

Franz Schubert (1797-1828),

Strijkkwintet in C D.956 opus 163

- Allegro ma non troppo
- Adagio
- Scherzo
- Allegretto

KAMER
MUZIEK

FRIENDS
IN MUSIC

Laat werk van een jonge componist

Het late werk van een componist is meestal synoniem met een uitgekristalliseerde stijl, waaruit het meesterschap en de visionaire kwaliteiten van de componist blijken. De laatste pianosonates en strijkkwartetten van Ludwig van Beethoven zijn hiervan een schoolvoorbeeld. In het geval van Franz Schubert – die op 31-jarige leeftijd stierf – lijkt het eerder ongepast om van 'laat' werk te spreken. Het meesterschap dat hij ten-toonspreidt in zijn composities uit 1828, zijn laatste levensjaar, laat immers vermoeden dat hij nog vele ongebaande wegen gegaan zou zijn indien hij niet dodelijk ziek geworden was. In het *Strijkkwintet opus 163*, waarschijnlijk gecomponeerd in de zomer van 1828, worden enkele typische kenmerken van Schuberts stijl tot volmaaktheid gebracht. Voor we daarop ingaan, moeten we eerst even stilstaan bij de bijzondere bezetting van dit strijkkwintet.

In het Weense classicisme was de standaardbezetting van het strijkkwintet die van het strijkkwartet (twee violen, altviool en cello) aangevuld met een extra altvioolpartij. Dit leverde een warm klankbeeld op, waarin de binnenstemmen (de twee altviolen) heel gevarieerd uitgewerkt konden worden. In die vorm kennen we prachtige strijkkwintetten van Mozart (overigens zelf altviolist), Beethoven en Brahms. Schubert koos echter voor een andere samenstelling van zijn kwintet: in plaats van een tweede altviool voegde hij een tweede cellopartij toe. Hiermee schaarde hij zich achter Luigi Boccherini, de Italiaanse componist die meer dan 120 strijkkwintetten componeerde voor deze bezetting. Ongetwijfeld speelde bij Boccherini's keuze het feit mee dat

hij zelf cellist was, en meermaals in dienst was van cellospelende patrons. In de *Sonate nr. 6* is te horen welk een groot melodicus Boccherini was. Opvallend is wel dat zijn melodieën gebouwd zijn op de herhaling en aaneenschakeling van verschillende korte motieven, en veel minder op de thematische verwerking van één idee. De herhaling stelt de luisteraar in staat om de aandacht te richten op de subtiele versieringen en ornamenten, die Boccherini in een delicate dosering als uitgelezen kruiden toevoegde aan zijn muziek. Opmerkelijk is ook de expressieve zangerigheid van de cellopartij, waarbij vooral het hoge register opgezocht wordt.

Hoewel het helemaal niet zeker is dat Schubert beïnvloed werd door de strijkkwintetten van Boccherini, deelt zijn muziek toch in dezelfde donkere sonoriteit. Elke maat uit het strijkkwintet verraadt de handtekening van Schuberts jonge maar voldragen meesterschap. Dit blijkt vooreerst uit de ongewone tonale verhoudingen die de harmonische structuur van dit kwintet schragen. In het Weense classicisme was de meest gebruikelijke verhouding tussen verschillende toonaarden die van tonica (eerste toontrap) en dominant (vijfde toontrap), de klassieke kwintverhouding. Reeds in zijn vroege werken liet Schubert blijken dat hij geen genoegen nam met deze versteende verhouding tussen toonaarden. Hij kwam een nieuwe harmonische expressiviteit op het spoor door toonaarden aaneen te schakelen die nooit eerder met elkaar in verband waren gebracht. In de eerste beweging van het kwintet vinden we hiervan een sprekend voorbeeld in de overgang van het eerste naar het tweede thema. Via een gemeenschappelijke melodienoot (sol) schakelt

Schubert de toonaard van do groot (eerste thema) en mi mol groot (tweede thema) aaneen. Daardoor verschijnt de aangehouden melodienoot ineens in een heel ander, onverwacht licht.

Verder verrast Schubert steeds opnieuw met de bijzonder delicaat uitgewerkte verhouding tussen melodie en begeleiding. De tweede beweging van het kwintet (*Adagio*) is een toonbeeld van de uiterst verfijnde balans die Schubert weet te bereiken tussen de vijf partijen. Het kwintet wordt daar opgesplitst in een centraal trio (2e viool, altviool en cello) en een duo (2e cello, 1e viool). In lang aangehouden en gedragen lijnen declameert het trio een plechtstatig en tijdloos koraal. In deze tijdloze hymne brengt het duo van cello en viool een tijdstructuur aan, door middel van de pizzicati in de cello en de broze tegenmelodie van de eerste viool. Wat is hier melodie, wat begeleiding? Doet het er eigenlijk wel toe in een muzikale textuur die precies dit vakjesdenken in vraag stelt?

Ten slotte blinkt Schubert ook uit in het vormgeven van sterke muzikale contrasten. Door zijn specifieke vorm (een ABA-vorm) is de derde beweging (*Scherzo*) een natuurlijke biotoop van uitgesproken contrasten. Schubert speelt hier op ingenieuze wijze met tegenstellingen in klankvolume. Het A-segment is in een heel snel tempo getoonzet, in de toonaard do groot. Dat betekent dat Schubert volop de open snaren (hier de do- en de sol-snaar) van de celli kan gebruiken, die een grotere en diepere resonantie hebben dan wanneer met gesloten snaren gespeeld wordt. Zo creëert Schubert een bijna symfonisch klankvolume, dat fel contrasteert met de B-sectie, in de toon-

aard re mol groot (opnieuw een erg ongewone aaneenschakeling van toonaarden!). Bovendien wordt daar ook het tempo vertraagd, en klinkt er een heel ander muzikaal karakter: de afwisseling van de trage mars en de recitatiefpassages openen een bijna Mahleriaanse klankwereld. De ambiguïteit van de toonaarden in deze beweging werd door Schubert opnieuw aangegrepen in het slotdeel, meer bepaald in de slotmaten. In plaats van een klassieke cadens, waarbij de spanning eerst opgedreven wordt om nadien het gevoel van oplossing en finaliteit des te sterker te beklemtonen, koos Schubert opnieuw voor een erg vernieuwend procedé: een bruuske en onverhoedse dalende halve toon, van re mol naar de grondtoon do. Als een modernist avant la lettre kiest Schubert voor onopgeloste spanning en ambiguïteit. Of hoe ook een jonge componist laat werk kan voortbrengen.

Jan Christiaens

Luigi Boccherini

Luigi Boccherini: de eerste componist die in het openbaar strijkkwartetten uitvoerde

Dat Luigi Boccherini (Lucca, 19 februari 1743 – Madrid, 28 mei 1805) zoveel strijkkwartetten (ca. 100) en strijkkwintetten (meer dan 100) componeerde, is volgens Ernst Ludwig Gerber (*Neues Historisch-Biographisches Lexikon der Tonkünstler*, 1812-14) vooral te danken aan Frederik Willem II van Pruisen. 'Deze voor verdienstelijke kunstenaars zo vrijgevig monarch, die zelf niet enkel een goede muzikale smaak en een gedegen muzikale kennis had, maar ook zijn lievelingsinstrument, de cello, met meer dan de middelmatige vaardigheid van de dilettant bespeelde, had al sinds vele jaren aan Boccherini een levenslang, zeer aanzienlijk pensioen geschonken onder de opschortende voorwaarde dat hij jaarlijks enkele nieuwe kwartetten en kwintetten naar Berlijn zou sturen zodat de koning, die deze composities boven alle andere verkoos, ze regelmatig kon uitvoeren, zoals Reichardt bericht (*Berliner Monatschrifte*, Seite 17).' Tot zover Gerber.

Volgens Fétis (*Biographie universelle des Musiciens*, deuxième édition 1877), die overigens Boccherini's compositorische vindingrijkheid ten zeerste waardeerde, was lang niet iedereen even enthousiast over diens inventiviteit in zijn vele kwartetten en kwintetten. Fétis vertelt dat de Duitse vioolvirtuoos en componist Louis Spohr (1784-1859), die in Parijs een uitvoering van enkele kwintetten van Boccherini bijwoonde, het volgende zou hebben geantwoord op de vraag wat hij over deze muziek dacht: 'Ik denk dat dit het niet verdient muziek te worden genoemd.' Fétis is – terecht – verontwaardigd over deze uitspraak en merkt op: 'Heureux l'artiste qui sait certaines choses qu'on ignorait un siècle avant lui; mais malheureux cent fois celui dont le savoir se transforme en habitudes, et qui ne comprend que ce qu'on fait de son temps. L'art est immense; gardons-nous de le conscrire dans une forme et dans une époque.'

Mogen de compositorische kwaliteiten van Boccherini al omstreden zijn geweest, zijn virtuositeit op de cello werd alom geloofd en geprezen. Hij was een telg van een artistieke familie: vader Leopoldo was contrabassist, zijn broer Giovan Gastone was danser en dichter (en schreef onder meer libretto's voor Haydn en Salieri), en zijn zus maakte carrière als balletdanseres. Luigi Boccherini zelf studeerde cello in zijn geboortestad Lucca bij Francesco Vanucci. Het was ook in Lucca dat hij op dertienjarige leeftijd als cellovirtuoos debuteerde. In 1765 bezocht hij Milaan, waar hij naar het schijnt samen met Pietro Nardini, Filippo Manfredi (een leerling van Nardini) en Giuseppe Cambini gezorgd zou hebben voor de eerste publieke uitvoering van strijkkwartetten in de geschiedenis. Deze vruchtbare (met meer dan 366 instrumentale werken) en originele componist overleed in Madrid op 1805 in allesbehalve rooskleurige omstandigheden – maar dat is een ander verhaal.

Johan Huys

Luigi Boccherini

IN DE KIJKER

04-06.06.2010

iBOCCHERINI!

In juni volgend jaar richt het Concertgebouw de schijnwerpers op het rijke oeuvre van Luigi Boccherini (1743-1805), cellovirtuoos en kamermuziekcomponist bij uitstek. Centrale figuur Roel Dieltiens en zijn Ensemble Explorations omringen zich met muzikale geestverwanten zoals het Edding Kwartet, El Concierto Español, La Real Cámara, Claron McFadden en Soledad Cardoso. Het resultaat is een bloemlezing van muzikale ontdekkingen én overbekende werken als het *Menuet*, de *Fandango* en het *Stabat Mater*. Ook in de marge van het festival valt er heel wat te beleven, zoals lezingen, een debat, een documentaire, een tentoonstelling en zelfs een tapaslunch. Laat u onderdompelen in Boccherini's muzikale wereld, waar het grote gebaar wijkt voor subtiliteit en concentratie.

CONCERTGEBOUWCAFE

Geniet van een verwenkoffie, fingerfood of lunches à la carte in het Concertgebouwcafé. Beluister aan je tafel de cd-selectie als voor- of naproefje van een concert, of lees er een goed boek van het Concertgebouw. De cd's en boeken zijn bovendien ter plaatse te koop. Tijdelijke fototentoonstellingen komen goed tot hun recht in de hedendaagse architectuur van Robbrecht en Daem. U vindt dit rookvrije cultuurcafé op de benedenverdieping van het Concertgebouw.

tickets & info: www.concertgebouw.be / +32 70 22 33 02 / In&Uit, 't Zand 34, 8000 Brugge

DISCOVERY

DISCOVERYPAS
50 % KORTING VOOR JONGEREN

Provincie
West-Vlaanderen

BRUGGE
MUSEUMSTAD

DeMorgen
een open geest belooft meer

Knack
wekelijkse
FOCUS
www.knack.be

Klara

PORT AUTHORITY

ZEEBRUGGE

Electrabel

FLUXYS
EXCELLENCE IN GAS TECHNOLOGY

BOMBARDIER